

УДК 373.5.013.42:331.54-057.87

DOI: 10.12958/2227-2844-2020-7(338)-187-194

Отрошенко Наталія Леонідівна,

кандидат педагогічних наук, доцент кафедри соціальної педагогіки
ДЗ «Луганський національний університет імені Тараса Шевченка»,
м. Старобільськ, Україна.

nataliy29ot@gmail.com

<https://orcid.org/0000-0003-1448-7852>

Каменюка Людмила Миколаївна,

магістрантка спеціальності «Соціальна робота. Соціальна педагогіка.
Практична психологія» ДЗ «Луганський національний університет
імені Тараса Шевченка», м. Старобільськ, Україна.

kamenuka2016@ukr.net

<https://orcid.org/0000-0002-2255-2653>

**УПРОВАДЖЕННЯ ТЕХНОЛОГІЇ
СОЦІАЛЬНО-ПРОФЕСІЙНОГО САМОВИЗНАЧЕННЯ
СТАРШОКЛАСНИКІВ В УМОВАХ СІЛЬСЬКОГО ЗАКЛАДУ
ЗАГАЛЬНОЇ СЕРЕДНЬОЇ ОСВІТИ**

Сьогодні актуальною є потреба у створенні умов для формування у старшокласників закладів загальної середньої освіти індивідуального освітнього запиту, особистісної потреби у виборі професійної діяльності, готовності до професійного самовизначення і подальшої самореалізації в нових економічних і соціокультурних умовах.

Саме тому нами була розроблена та втілена в роботу технологія соціально-професійного самовизначення старшокласників в умовах сільського закладу загальної середньої освіти.

Технологізація соціально-педагогічного процесу соціально-професійного самовизначення старшокласників в умовах сільського закладу загальної середньої освіти передбачала визначення його особливостей, обґрунтування елементів та етапів.

Технологія соціально-професійного самовизначення старшокласників в умовах сільського закладу загальної середньої освіти в цьому дослідженні має всі ознаки соціально-педагогічної технології, яка визначається як найоптимальніша послідовність соціально-педагогічної діяльності, що дозволяє отримати раціональний результат у конкретній ситуації, тому доцільно узагальнити її особливості. Соціально-педагогічні технології досліджували такі науковці: О. Безпалько, Р. Вайнола, Н. Заверико, І. Зверев, А. Капська, О. Караман, І. Трубавіна та ін. (Максимовський, 2018).

У монографії Д. Закатнова «Технології підготовки учнівської молоді до професійного самовизначення» детально описані технологія вибору професії Дж. Голланда та технологія професійного самовизначення С. Фукуями, проте ми вважаємо доцільним використання окремих складових даних технологій. Методика С. Фукуями робить головний акцент не стільки на змісті, формах та методах підготовки школярів до вибору професії, скільки на процедурі оцінювання результативності цього процесу. Вона має багато позитивних моментів, зокрема, дозволяє, в разі її використання у повному обсязі, виявити відповідність особливостей особистості учня відповідній професії, а також оцінити результати професійного вибору по закінченню школи на етапі професійної адаптації. Перевірка результатів професійного вибору виявляє, наскільки добре випускник школи адаптований і підходить для обраної професії (Закатов, 2012).

Отже, метою даного дослідження стало змістовний опис процесу упровадження технології соціально-професійного самовизначення старшокласників в умовах сільського закладу загальної середньої освіти.

Упровадження технології соціально-професійного самовизначення старшокласників у сільських закладах загальної середньої освіти тривало з січня по березень 2020 року. В експерименті брали участь 50 старшокласники (учні 9 – 11 класів), 15 вчителів (учителі-предметники, класні керівники) Кіндрашівського ліцею і Моначинівського навчально-виховного комплексу «Дошкільний навчальний заклад – загальноосвітня школа I-II ступенів» Куп'янської районної ради Харківської області, батьки, громадськість, працевластивителі Кіндрашівської об'єднаної територіальної громади.

Робота щодо впровадження технології соціально-професійного самовизначення була проведена на 2-х рівнях: внутрішньо шкільному і зовнішньо шкільному.

У закладах були створені плани впровадження технології соціально-професійного самовизначення старшокласників. На внутрішньо шкільному рівні на підготовчому етапі був створений координаційний центр, до складу якого увійшли директори, заступники директорів з навчально-виховної роботи, психолог, класні керівники 9 – 11 класів, учителі-предметники, які працюють у 9 – 11 класах. Всього 15 осіб.

Завдання на кожному з рівнів визначалися у відповідності до конкретизованої мети, структури соціально-професійного самовизначення старшокласників, специфіки соціально-професійного самовизначення старшокласників в умовах сільського закладу загальної середньої освіти. На внутрішньо шкільному рівні: у професійно-інформаційному напрямі була проведена роз'яснювальна робота, «озброєння» учнів інформацією про професії, які затребувані у регіоні; у професійно-освітньому напрямі відбулося навчання учнів способом прийняття рішень про вибір індивідуального освітнього маршруту,

індивідуально-психологічних особливостей особистості, вивчення світу професій; у професійно-діагностичному напрямі – виявлення основних обмежувачів (утруднень, проблем) вибору, визначення готовності до самостійного вибору напрямку, профілю навчання, реальної проблеми особистісно-професійного самовизначення, у професійно-корекційному напрямі – корекція психологічної готовності до особистісно-професійного самовизначення, корекція вибору професії.

На зовнішньо шкільному рівні відповідно до структури соціально-професійного самовизначення старшокласників в умовах сільського закладу загальної середньої освіти: соціальна складова – пошук молодою людиною свого місця в житті, в соціальній структурі суспільства; забезпечення реалізації активної, креативної, відповідальної участі в соціальному середовищі; сприяння активному та відповідальному вдосконаленню себе та соціуму поза закладом загальної середньої освіти; забезпечення участі у громадянській діяльності в соціальному середовищі; сприяння ініціативному та відповідальному вдосконаленню громадянського суспільства; професійна складова – процес прийняття особистістю рішення щодо вибору майбутньої трудової діяльності (конкретно: вибір професії, професійного навчального закладу, місця працевлаштування) виявлення ціннісного критичного ставлення до інформації з професійної сфери в інформаційно-віртуальному середовищі.

На зовнішньо шкільному рівні процедурами підготовчого етапу стали організаційні та координаційні дії з розширення соціально-педагогічного процесу розвитку всіх складових соціально-професійного самовизначення старшокласників в умовах сільського закладу загальної середньої освіти. Відповідно до цього була здійснена така робота: організація зв'язків соціально-професійного, соціально-громадянського, соціально-інформаційного змісту поза закладом загальної середньої освіти; створення умов для діяльності з соціально-професійного самовизначення.

Конкретизація вказаних процедур відбувалася через визначення операцій. А саме: налагодження партнерських зв'язків із громадськістю, органами місцевого самоврядування, закладами професійно-технічної, передвищої, вищої освіти, Державною службою зайнятості, активна взаємодія між закладами освіти; вироблення плану реалізації спільних заходів, підготовка ресурсно-технічного забезпечення сумісних дій.

Після підготовчого не менш відповідальним був етап реалізації соціально-педагогічної технології соціально-професійного самовизначення старшокласників.

Операції цього етапу втілили практичні завдання технології соціально-професійного самовизначення старшокласників в умовах сільського закладу загальної середньої освіти.

Методами та формами, які передбачали використання засобів соціально-професійного самовизначення старшокласників у соціально-

педагогічному процесі на етапі реалізації технології соціально-професійного самовизначення старшокласників в умовах сільського закладу загальної середньої освіти, зокрема з розвитку соціально-професійної складової, стали тренінг «Моя особистість: слабкі і сильні сторони», дискусії та диспути «Мої власні якості та навички, необхідні для успіху: які вони?», «Шлях до майбутньої професії», «Як боротися з власними труднощами?», «Свобода вибору життєвого шляху для мене: що це?», рольова гра «Вибираю заклад для навчання», профорієнтаційна гра «Я – професіонал», гра «Країна майбутнього», практичні роботи «Робота з базою професій і довідником абітурієнта», «Робота з законодавчими актами щодо працевлаштування молоді», «Особистісна професійна перспектива», «Складання професіограм професій, які становлять інтерес», «Ознайомлення з психограмами сучасних професій», «Складання блок-схеми «Сучасний ринок праці». «Аналіз попиту та пропозиції на ринку праці «Професія сьогодні і завтра», «Створення умовного «Барометру професій» у регіоні», презентація «Ярмарок професій», тижні профорієнтації.

На наступному, підсумковому, етапі внутрішньо шкільного рівня було здійснено аналіз свідомого соціально-професійного самовизначення, моніторинг діяльності педагогів; коригування результатів та усвідомлення подальших дій. На цьому етапі застосовувалися такі форми роботи: круглі столи, анкетування та інтерв'ювання старшокласників, педагогів, спостереження, дискусії, професійні проби, рольові ігри, професійні проби.

Соціально-педагогічна технологія соціально-професійного самовизначення старшокласників в умовах сільського закладу загальної середньої освіти ґрунтується на таких принципах: комплексності, інтерактивності, системності, узгодженості.

Для оцінювання ефективності впровадження технології соціально-професійного самовизначення старшокласників нами були використані такі складові: факторно-критеріальна модель готовності старшокласників до соціально-професійного самовизначення; анкета визначення соціально-професійного самовизначення старшокласників; опитувальник професійних схильностей О. Йованши (модифікація Г. Резапкіної) (Резапкіна, 2004); анкета сформованості системи роботи щодо соціально-професійного самовизначення старшокласників у закладі (для педагогів); інтерв'ю з батьками. Отримані результати учнів експериментальної групи ми порівнювали з контрольною групою.

Застосувавши факторну – критеріальну модель, ми визначили рівень готовності старшокласників до соціально-професійного самовизначення. В експериментальній групі збільшилась кількість учнів, які мають високий рівень (на 8%), достатній рівень (на 14%) готовності, до соціально-професійного самовизначення. Зменшилась кількість учнів, у яких середній (на 12%), низький (на 10%) рівень готовності до соціально-професійного самовизначення. Рівень готовності до соціально-

професійного самовизначення у старшокласників після проведення експерименту вищий, ніж у контрольній групі, хоча до проведення роботи вищими були результати контрольної групи.

У результаті анкетування ми з'ясували, що на 37% збільшилась кількість учнів, які визначилися з вибором майбутньої професії. Результати учнів після проведення експерименту на 29% вищі, ніж у контрольній групі. Завдяки проведенню експерименту на 75% збільшилась кількість учнів, які обізнані з професіями, що затребувані в регіоні. Обізнаність учнів щодо професій, які затребувані у регіоні після експерименту на 63% вище, ніж учнів контрольної групи. Під час констатуючого експерименту ми дізналися, що на вибір майбутньої професії здійснюють вплив батьки, друзі, однолітки, засоби масової інформації, Інтернет, саме у такому порядку, у такій ієрархії. Після проведення експерименту в учнів змінилися результати: на першому місці з'явилися представники громадськості (представники державної служби зайнятості, влади, закладів освіти різного рівня, потенційні роботодавці), потім батьки, далі вчителі (хоча до експерименту їх не було), джерела інформації (Інтернет, телебачення, радіо, газети), друзі.

Таким чином, на вибір професій учнів стали впливати представники громадськості, підвищився авторитет вчителів, залишається великий вплив батьків і друзів, а, отже, подальшу роботу щодо соціально-професійного самовизначення старшокласників потрібно проводити спільно з батьками та однолітками. У експериментальній групі на 15% збільшилась кількість учнів, які після закінчення навчання хотіли б повернутися додому. Ми вважаємо, що це пов'язано з тим, що учні усвідомили переваги життя у сільській місцевості і дізналися про можливості працевлаштування. Велика кількість (75%) тих, хто не бажає повернутися, пов'язана з обмеженою кількістю робочих місць, сезонною роботою та недостатньо розвинутою соціальною інфраструктурою. Відсоток учнів – учасників експерименту, які планують навчання в закладах вищої та передвищої освіти і до, і після експерименту нижчий, ніж у учнів контрольної групи. Учні експериментальної групи більше зацікавлені в продовженні навчання в закладах професійної освіти, ніж учні контрольної групи. Усі старшокласники, які брали участь у експерименті, планують подальше навчання, у контрольній групі наявні учні, які не бажають продовжувати навчання. В експериментальній групі збільшилась кількість учнів, які планують навчатися в закладах вищої та професійно-технічної освіти. Зменшилось число старшокласників, які обирають для навчання заклад передвищої освіти. Ми вважаємо, що це пов'язано з популяризацією робітничих професій, які можна здобути в закладах професійно-технічної освіти і в подальшому будуть затребувані у регіоні і досить високо оплачувані. Збільшення відсотку учнів, які бажають продовжити навчання в закладах вищої освіти пов'язано з проведеною роз'яснювальною роботою, усвідомленням

учнями напрямків свого подальшого розвитку, самореалізації, впевненістю у своїх силах.

Результати, які отримали за допомогою методики «Опитувальник професійних схильностей О.Йованши»: в експериментальній групі відсоток учнів з яскраво та середньо вираженими професійними нахилами вищий, ніж у контрольній групі. В експериментальній групі збільшилась кількість учнів на 25%, які мають яскраво виражені професійні нахили, на 21%, які мають середньо виражені професійні нахили. Зменшилась кількість учнів на 30%, які мають слабо виражені, на 6%, у яких професійні нахили не виражені.

Під час анкетування вчителів ми з'ясували, що питання соціально-професійного самовизначення старшокласників розглядали всі класні керівники. У січні – березні 2020 року ця робота проводилась систематично і була змістовною. Кожен класний керівник мав план роботи, розроблені й структуровані заходи. Учителі опанували тренінгові форми проведення виховних заходів. Учні охоче брали участь у дискусіях, диспутах. До проведення заходів щодо соціально-професійного самовизначення залучалися батьків, які проводили майстер-класи. Новою формою роботи стало організація зустрічей з представниками громадськості села. Після впровадження технології соціально-професійного самовизначення старшокласників 100% вчителів оцінюють проведену роботу у закладі відмінно і добре. Це свідчить про ефективність проведеної роботи.

Під час інтерв'ю з батьками ми з'ясували, що вони стали систематично, конструктивно спілкуватися з дітьми щодо їх соціально-професійного самовизначення. Батьки перестали нав'язувати дітям свою думку, вирішувати за них подальше життя, помітили, що діти більше стали цікавитися різними професіями, закладами освіти, де можна здобути ці професії. Батьки зазначили, що професії, якими цікавляться діти, стали більш реалістичними, відповідають їх інтересам і можливостям.

Отже, на підставі отриманих даних ми можемо констатувати, що розроблена технологія соціально-професійного самовизначення є ефективною і реалістичною. Наразі проблема соціально-професійного самовизначення здобувачів освіти сільського закладу загальної середньої освіти є актуальною та потребує подальшого дослідження.

Список використаної літератури

1. Закатов Д. О. Технології підготовки учнівської молоді до професійного самовизначення: монографія. К.: Педагогічна думка, 2012. 160 с. **2. Максимовський М. І.** Розвиток соціальної культури студентської молоді засобами анімаційної діяльності: дис. ... канд. пед. наук за спеціальністю 13.00.05. Харків, 2018. 276 с. **3. Резапкіна Г. В.** Я и моя профессия: программа профессионального самоопределения для

подростков: учеб.-метод. пособие для шк. психологов и педагогов. [2-е изд., испр.]. М.: Генезис, 2004. 125 с.

References

1. **Zakatov, D. O.** (2012). *Tekhnolohii pidhotovky uchnivskoi molodi do profesiinoho samovyznachennia* [Technologies for preparing young students for professional self-determination]. K.: Pedahohichna dumka [in Ukrainian]. 2. **Maksymovskiy, M. I.** (2018). *Rozvytok sotsialnoi kultury studentskoi molodi zasobamy animatsiinoi diialnosti* [Development of social culture of student youth by means of animation activity]. *Candidate's thesis*. Kharkiv [in Ukrainian]. 3. **Rezapkyna, H. V.** (2004). *Ya y moia professyia: prohramma professyonalnoho samoopredelenyia dlia podrostkov* [I and my profession: program of professional self-determination for teenagers]. [2-е yzd., yspr.]. M.: Henezys [in Russian].

Отрощенко Н. Л., Каменюка Л. А. Упровадження технології соціально-професійного самовизначення старшокласників в умовах сільського закладу загальної середньої освіти

У даній статті обґрунтовано технологію соціально-професійного самовизначення старшокласників в умовах сільського закладу загальної середньої освіти, змістовно описано розроблені етапи і шляхи впровадження даної технології, показано досвід впровадження, доведено ефективність технології соціально-професійного самовизначення старшокласників.

Технологія соціально-професійного самовизначення старшокласників в умовах сільського закладу загальної середньої освіти в цьому дослідженні має всі ознаки соціально-педагогічної технології, яка визначається як найоптимальніша послідовність соціально-педагогічної діяльності, що дозволяє отримати раціональний результат у конкретній ситуації. Робота щодо впровадження технології соціально-професійного самовизначення була проведена на 2-х рівнях: внутрішньо шкільному і зовнішньо шкільному.

Ключові слова: соціально-педагогічна технологія, соціально-професійне самовизначення, заклад загальної середньої освіти, старшокласник, профорієнтаційна діяльність.

Отрощенко Н. Л., Каменюка Л. А. Внедрение технологии социально-профессионального самоопределения старшеклассников в условиях сельского учреждения общего среднего образования

В данной статье обоснована технология социально-профессионального самоопределения старшеклассников в условиях сельского учреждения общего среднего образования, содержательно описаны разработанные этапы и пути внедрения данной технологии, представлен опыт внедрения, доказана эффективность технологии социально-профессионального самоопределения старшеклассников.

Технологія соціально-професійного самоопределення старшокласників в умовах сільського закладу загальної середньої освіти в цьому дослідженні має всі ознаки соціально-педагогічної технології, яка визначається як найбільш оптимальна послідовність соціально-педагогічної діяльності, що дозволяє отримати раціональний результат в конкретній ситуації. Робота по впровадженню технології соціально-професійного самоопределення була проведена на 2-х рівнях: всередині школи і зовнішній школи.

Ключеві слова: соціально-педагогічна технологія, соціально-професійне самоопределення, заклад загальної середньої освіти, старшокласник, профорієнтаційна діяльність.

Otroshchenko N., Kamenyuka L. Introduction of Technology of Social and Professional Self-determination of High School Students in the Conditions of Rural Institutions of General Secondary Education

This article substantiates the technology of social and professional self-determination of high school students in a rural institution of general Secondary Education, describes the developed stages and ways of implementing this technology in a meaningful way, shows the experience of implementation, and proves the effectiveness of the technology of social and professional self-determination of high school students.

Today, there is an urgent need to create conditions for the formation of an individual educational request among high school students of general secondary education institutions, a personal need to choose professional activities, readiness for professional self-determination and further self-realization in new economic and socio-cultural conditions.

The technology of socio-professional self-determination of high school students in the conditions of a rural institution of general secondary education in this study has all the signs of socio-pedagogical technology, which is defined as the most optimal sequence of socio-pedagogical activity, which allows to get a rational result in a specific situation. Work on the introduction of social and professional self-determination technology was carried out at 2 levels: internal school and external school.

Key words: social and pedagogical technology, social and professional self-determination, institution of general secondary education, high school student, career guidance activities.

Стаття надійшла до редакції 25.10.2020 р.

Прийнято до друку 24.12.2020 р.

Рецензент – д. п. н., проф. Харченко С. Я.